

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์

แนวความคิดทางภูมิศาสตร์ของ ไทยสมัยโบราณ

ชื่อผู้เขียน

นางสาวโสรัชช พุทธิพิทักษ์

วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต

สาขาวิชาภูมิศาสตร์

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ :

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อัญชลี สิงหนัตร ประธานกรรมการ

อาจารย์ ดร. เสน่ห์ ญาณसार กรรมการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ นิตยา ประพุทธินิติสาร กรรมการ

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ เรื่องนี้ เป็นการวิจัย เอกสารซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะรวบรวมและวิเคราะห์แนวความคิดทางภูมิศาสตร์ของ ไทยสมัยโบราณจากหนังสือทางพุทธศาสนา 4 เรื่อง คือ 1) โลกปทีปกสาร 2) ไตรภูมิภค หรือ ไตรภูมิพระร่วง 3) จักรกวางพิทนี และ 4) ไตรภูมิโลกวิจิตรภค ซึ่งเป็นหนังสือทางโลกศาสตร์ที่สำคัญและเป็นภาษาไทยหรือได้รับการแปลเป็นภาษาไทยแล้ว โดยที่หนังสือ 3 เรื่องแรกเป็นหนังสือร่วมสมัยกับบุคคลุโขทัย ส่วนเรื่องที่สี่ เป็นหนังสือที่เรียบเรียงขึ้นในยุคต้นรัตน โกสินทร์

จากการศึกษาพบว่า เนื้อหาหลักที่เกี่ยวกับแนวความคิดทางภูมิศาสตร์ของหนังสือทั้ง 4 เรื่องมีลักษณะคล้ายกัน เนื่องจากผู้นิพนธ์ต่าง ใช้แหล่งข้อมูลจากพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน โดยกล่าวถึงแนวความคิดทางภูมิศาสตร์กายภาพ ได้แก่ แนวความคิดเรื่อง โลกและจักรวาล แนวความคิดเรื่อง การพิเนาศและการกำเนิดของโลก แนวความคิดเรื่อง การเกิดปรากฏการณ์ทางธรรมชาติต่าง ๆ เช่น เรื่องฟ้าแลบ ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า ลม หมอก ฝน อากาศร้อน อากาศ หนาว แนวความคิดเรื่อง โลกมนุษย์ เช่น เรื่องเขาพระสุเมรุ และหมู่เขาสัตตบริภัณฑ์ ทวีป ป่าหิมพานต์ มหาสมุทร และแม่น้ำทั้ง 5 สายคือแม่น้ำ คงคา ยมุนา อจิรวดี สรรภู และมทิว เรื่องของไตรภูมิซึ่งเป็นเรื่องของภูมิที่ประกอบไปด้วยโลกย่อย ๆ เรียงซ้อนกันตามลำดับเป็นชั้น ๆ ตามแนวนอนจำนวน 31 โลกย่อย และเป็นที่อยู่อาศัยของตัวตนประเภทต่าง ๆ ส่วนในเรื่องภูมิศาสตร์ มนุษย์นั้น ส่วนใหญ่จะกล่าวถึง

เรื่องกำเนิดเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ การเกิดสังคมและอาชีพของมนุษย์ และมนุษย์ในทวีปทั้ง 4 ซึ่งในหัวข้อหลังจะมีแตกต่างกันไปบ้าง โดยที่ จักกวัตตี มีได้บรรยาย เรื่องนี้ไว้แต่กล่าวเน้นอธิบายเรื่องเมืองต่าง ๆ ในชมพูทวีปและความเป็นมาของลังกาทวีป โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะอธิบายเรื่องของโลกและภูมิประเทศในโลก เพื่อสรุปข้อถกเถียงที่มีอย่างมากมายในระหว่างนักปราชญ์ทางพุทธศาสนาของเขียงใหม่ในสมัยนั้น ส่วน โลกปทีปิกสา บรรยายเรื่องต่าง ๆ ที่กล่าวข้างต้นทุกหัวข้ออย่างสังเขป แต่เพิ่มเรื่องประวัติของกษัตริย์ในชมพูทวีปและลังกาทวีป รวมทั้งเรื่องประวัติพุทธศาสนาในประเทศลังกา เพื่อให้เห็นการสืบทอดของพุทธศาสนา จากอินเดียมายังลังกาและประเทศไทย สำหรับ ไตรภูมิถ นั้น เน้นการพรรณนาเรื่องไตรภูมิเพื่อส่งเสริมให้คนยึดมั่นในการทำดี ในขณะที่ ไตรภูมิโลกวิจนยถ จะอธิบายเนื้อหาในทุกหัวข้ออย่างละเอียด เพราะเป็นหนังสือที่เรียบเรียงขึ้นใหม่เมื่อครั้งสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องนั้นแทนแหล่งข้อมูลเดิมที่สูญหายหรือถูกทำลายเมื่อคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2

แนวความคิดดังกล่าวเป็นแนวความคิดที่สืบเนื่องมาจากแนวความคิดทางโลกศาสตร์ของพุทธศาสนาในกายเถรวาท ซึ่งสืบทอดมาจากแนวความคิดของศาสนาฮินดู และสะท้อนให้เห็นถึงการรับรู้สภาพแวดล้อมในเขตอินเดียเหนืออันเป็นต้นกำเนิดของพุทธศาสนาซึ่งแบ่งได้เป็น 1) การรับรู้ที่เกิดจากประสบการณ์เกี่ยวกับลักษณะของภูมิประเทศและภูมิอากาศ เช่น เทือกเขาหิมาลัยถูกนำมาสร้างเป็นแนวความคิดเรื่องเขาพระสุเมรุและหมู่เขาสัตตบริภัณฑ์ ทะเลสาบเป็นสระน้ำขนาดใหญ่ที่เป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำคงคา ยมุนา อจิรวตี สรรภู และมहि คาบสมุทรอินเดียเป็นชมพูทวีป ป่าไม้ในเทือกเขาหิมาลัยเป็นป่าหิมพานต์ รวมถึงเรื่องการเกิดปรากฏการณ์ทางธรรมชาติต่าง ๆ เช่น เรื่องฟ้าแลบ ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า ลม หมอก ฝน อากาศร้อนและอากาศหนาว ซึ่งเป็นลักษณะภูมิอากาศ ในเขตร้อน 2) การรับรู้ที่มาจากจินตนาการ ที่น่าจะสืบทอดมาจากแนวความคิดของศาสนาพุทธและฮินดู เช่น เรื่องไตรภูมิอันเป็นเรื่องของภูมิที่ประกอบไปด้วยโลกย่อยๆ เรียงซ้อนกันเป็นลำดับชั้นตามแนวนอน เรื่องของโลกและจักรวาลที่เป็นแผ่นแบนกลมมีจำนวนนับไม่ถ้วนในอวกาศ เรื่องการเกิดโลกจากน้ำ การเกิดดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และดวงดาวต่าง ๆ จากความต้องการแสงสว่างของมนุษย์ เรื่องการพิเนาศของโลกด้วยไฟ น้ำ และลม ซึ่งจินตนาการจากการประสบภัยพิบัติทางธรรมชาติ คือ ฝนแล้ง ไฟป่า น้ำท่วม และลมพายุ เรื่องกำเนิด

ผ่านปรัชญาจากพรหม และจินตนาการถึงรูปร่างและการดำรงชีวิตของมนุษย์ในดินแดนอื่น คือ
อูตตรกูรทวิป บุษพวิเทททวิป และอมรโคยานทวิป

แนวความคิดเหล่านี้เมื่อชาวไทยได้รับมา โดยผ่านหนังสือทางพุทธศาสนาดังกล่าวแล้ว
ได้กลายเป็นแนวความคิดที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อสังคมไทย ทั้งในด้านวรรณกรรม จิตรกรรม สถา-
ปัตยกรรม ประติมากรรม และรูปแบบชีวิตของชนชาวไทย

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

Thesis Title Thai Traditional Geographical Ideas
Author Miss Sorat Phutthaphithak
M.S. Geography
Examining Committee:
 Assist.Prof.Dr.Anchalee Singhanetra Chiarman
 Lecturer Dr.Sanay Yarnsarn Member
 Assist.Prof.Nitaya Prabubhanitisarn Member

Abstract

The aim of this thesis is to collect and analyze Thai traditional geographical ideas from four classical Buddhist literatures written in or translated into Thai, that describe the world. They are: 1) Lokappathipakasan, 2) Triphummikatha or Triphumphraruang, 3) Jakkawanthipani, and 4) Triphumlukkawinitchayakatha. The first three were written during the Sukhothai period and the last one in the beginning of the Rattanakosin period.

This study found that the geographical contents in these four literatures were quite the same, because the writers used sources of information from Buddhist texts. The contents all concerned, first, concepts of physical geography: the stories of the world and the universe, the world's destruction and evolution, natural phenomena which such as thunder, lightning, wind, fog, rain, hot and cool weather; accounts of the earth's physical features such as Phrasumain and Sattabauriphan mountains, the continents, Himmaphan forest, the oceans,

and five big rivers, the Ganges, Yamuna, Arjirawadi, Sauraphu, and Mahi; accounts of the triphum (three worlds) composed of thirty one minor horizontal worlds inhabited by many kinds of beings. Second, the contents concerned human geographical concepts. Almost all the literatures described the origin of mankind, human society and occupations, and accounts of man in four continents. However, the Jakkawanthipani did not have such an account of mankind. Instead it described cities in Chomphuthawip and the story of Lanka thawip which were parts of the earth. This literature was written to explain about the earth in order to end the arguments on this topic that were so popular among Buddhist learned men during that time. The Lokappathipakasan briefly described various topic with the addition of a history of the Indian and Ceylonese dynasties and the history of Buddhism in Ceylon to show links between Buddhism in India, Ceylon, and Thailand. The Triphummikatha emphasised the concept of the three worlds to encourage readers to make merit. And the Triphumlukkawinitchayakatha was the most detailed of all since it was composed at the beginning of the Rattanakosin period to be a new source of information to replace old ones that were probably lost or destroyed during the second fall of Ayutthaya.

These concepts had come from mythology in Theravada Buddhism which were descended from Hinduism. They reflected the environmental perception of North India which was the birthplace of Buddhism. This perception can be divided into two parts: the first part was perception from experience of the earth's physical features and

atmosphere. For example, the Himalaya Range was portrayed with the concept of Phrasumain and Sattabauriphan mountains, lakes were seen as big swamps that created the five big rivers, the Ganges, Yamuna, Arjirawadi, Sauraphu, and Mahi, the Indian Peninsula was described as the Chomphuthawip, and the forest of the Himalayas were described as the Himmaphan forest. Also observed and described were natural phenomena, such as rainbow, thunder, lightning, hail, wind, fog, rain, hot and cool weather. The second part was based on perception from imagination which probably had come from Buddhism and Hinduism, for example, the concept of the three worlds composing by many minor horizontal worlds, the concept of innumerable disc-shaped worlds or universes in space, imagining the world's evolution from water, the creation of the sun, the moon, and the stars to fill man's need for light, the destruction of the world by fire, water and wind coming from natural forces of drought, fire, floods and storms, the beginning of mankind through the actions of Brahma, and the story of man in other areas: Uttaraguruthawip, Bupphawitthethawip and Amarakhoyanathawip.

Later, the Thais had accepted these concepts. They have come to be quite important concepts that have had much influence on Thai society especially in literature, mural painting, architecture, sculpture, and the Thai way of life.